

Alica Arnaut, asistent

LINGVISTIČKO POSUĐIVANJE

(Germanski utjecaji u bosanskom jeziku)

Sažetak

Kada posmatramo bosanski jezik i njegov jezički materijal, ustanovljavamo da veliki procenat otpada na "nebosanske" jezičke elemente. To su elementi koji su se vremenom prenijeli iz drugih jezika u bosanski jezik, prilagodivši se njegovom jezičkom sistemu. Mnogi od tih stranih elemenata toliko su se prilagodili i ustalili da se teško prepoznaju kao strani. Samo lingvisti sa veoma istančanim osjećajem za jezik mogu ih prepoznati.

Pojava stranih riječi u jednom jeziku vezana je za pojmove jezika u kontaktu, bilingvizma, lingvističkog posuđivanja i purizma. Ti problemi bili su metom proučavanja brojnih lingvista. Prvi dio ovog rada ponudit će pregled različitih stavova o navedenim problemima s ciljem stvaranja jedinstvene slike o problemu jezičkog posuđivanja.

Kada je riječ o bosanskom jeziku u okviru ovih razmatranja, pažnja će se posvetiti germanskim utjecajima na naš jezik. S obzirom na situaciju u kojoj se Bosna i Hercegovina nalazila u daljoj prošlosti, ali i na našu ne tako davnu historiju, može se govoriti o intenzivnom germanskom utjecaju na naš jezik. Taj utjecaj jak je na gotovo svim jezičkim nivoima, a najvidljiviji je u leksičkom fondu i nekim sintaksičkim konstrukcijama.

1. O PROBLEMU LINGVISTIČKOG POSUĐIVANJA

Danas su u svim savremenim evropskim jezicima u upotrebi riječi i konstrukcije koje nisu domaćeg porijekla. Najveći broj takvih riječi su "grčko-latinske po svome etimološkom postanju, mnoge su od njih učene ili tzv. kulturne riječi, a znatan dio njih

zapravo su termini ili bar poluterminalske riječi"¹. Međutim, nisu samo elementi klasičnih jezika učestvovali u obrazovanju jezičkog materijala savremenih evropskih jezika nego su i ti jezici utjecali jedan na drugi i međusobno razmjenjivali svoje jezičke materijale. Moglo bi se reći da savremeni evropski jezici na taj način komuniciraju u pravom značenju te riječi.

Utjecajima stranih riječi više su izloženi manji jezici zbog svoje otvorenosti prema većim i dominantnijim jezicima i njihovim kulturama. Tako je često jezičko posuđivanje, posebno u oblasti leksike, neminovno, jer se sa primanjem stranih običaja i posebno sa razvojem tehnologije širi upotreba riječi koje te nove pojave opisuju i kao takve postaju internacionalizmi, jer se koriste u svim svjetskim jezicima.

1.1. Proces lingvističkog posuđivanja

Kada se govori o lingvističkom posuđivanju, neminovno je govoriti i o kontaktu jezika i njihovoj međusobnoj interakciji. Da bi se jedan jezički element (riječ, fraza, konstrukcija, jezički model) prenio iz jednog jezika u drugi, moraju se ta dva jezika negdje susresti da bi došlo do razmjene jezičkih materijala među njima. Mjesto susreta najčešće je jedan govornik koji poznaje oba ta jezika – bilingvni govornik. Kod takvog govornika prisutna je jaka tendencija izjednačavanja elemenata jednog jezika sa elementima drugog, a njen rezultat je međujezična identifikacija.

Posuđene riječi prolaze mnogobrojna preobražavanja i prilagođavanja dok ne dostignu općeprihvaćeni oblik, što podrazumijeva potpuno prilagođavanje sistemu jezika primaoca (glasovni sklop, akcenat, promjena). U velikom broju slučajeva riječ se toliko prilagodi jezičkom sistemu jezika primaoca da čak ni lingvist ne može utvrditi njeno strano porijeklo. U takvim slučajevima od pomoći je samo poznavanje stranog jezika iz kojeg je riječ preuzeta.

Najjednostavniji model lingvističkog posuđivanja prema Rudolfu Filipoviću² jeste kada se jedan jednostavni element (riječ) izvuče iz jezika A i upotrijebi u kontekstu jezika B. Prije toga element X je pripadao jeziku A i pokazivao sve jezičke osobine tog jezika. Prelaskom u jezik B te osobine se mogu zadržati, mada se

¹ Dabić, 1979:329

² Filipović, 1971

češće modificiraju prema jezičkim modelima jezika primaoca. Element X u jeziku A naziva se model, a u jeziku B replika.

Prelazak elementa X iz jezika A u jezik B nije jednostavan i brz proces kako se to na prvi pogled čini. Isti autor izdvaja tri faze u procesu prelaska elementa X iz jednog jezika u drugi:

1. *prebacivanje* – podrazumijeva bilingvnog govornika koji u maternjem jeziku upotrebljava stranu neasimiliranu riječ;
2. *interferencija* – podrazumijeva preklapanje dvaju jezika;
3. *integracija* – podrazumijeva strani element koji se već uklopio u sistem jezika primaoca i više se uopće ne osjeća kao strani.

Često je teško utvrditi kada je strani element prešao iz jednog jezika u drugi. Veliku ulogu tu igra društvena dimenzija u kojoj strani element preuzimaju svi govornici jezika primaoca. Na taj način preuzeti element prelazi iz upotrebe u govoru u upotrebu u jeziku, poprimajući tako šire razmjere.

Elementi drugih jezika ne preuzimaju se uvijek doslovno u jezik primalac (izuzimajući jezička prilagođavanja koja su nužna, npr. fonetsko-fonološka). Često jezički obrasci stranih jezika služe samo kao polazna osnova da jezik primalac aktivira svoje vlastite tvorbene mogućnosti. Na taj način najčešće se preuzimaju složenije jezičke konstrukcije kao što su fraze, prijedložno-padežni izrazi, red riječi i sl.

1.2. Historijat proučavanja lingvističkog posuđivanja

Mada je lingvističko posuđivanje staro koliko i sam jezik, ono je kao pojava zainteresiralo lingviste relativno kasno, kada su se leksikografi u 18. stoljeću susreli sa problemom posuđenica. Od tog vremena datira i terminološka šarolikost vezana za ovaj problem. Najprije su se javili pojmovi *jezičko miješanje* i *miješani jezici*. Lingvisti 19. stoljeća Rasmus Rask, August Schleicher i Max Müller sumnjaju da miješani jezici uopće postoje. Tu svoju sumnju potkrepljuju činjenicom da jedan jezik miješajući se sa drugim preuzima od njega neke posuđenice, ali rijetko gramatičku strukturu. Prema tome, "ma koliko jezici bili miješani u leksiku, oni ne mogu biti miješani u svojoj gramatici"³, tvrde ovi lingvisti. S druge strane, američki lingvista W. D. Whitney smatra da se mogu

³ Filipović, 1971:91

posuđivati i riječi i složenije jezičke jedinice, pa čak i da se "jezik jednog naroda može prenijeti na drugi, ako je to potrebno radi razumijevanja"⁴.

Hugo Schuchardt krenuo je srednjim putem slažući se djelimično sa Raskom, Schleicherom i Müllerom u tvrdnji da nema miješanih jezika a istovremeno ističući da ne postoje jezici koji su potpuno nemiješani. Za njega je jezičko miješanje nepotpuna dvojezičnost.

Keltolog Ernst Windisch uzima dvojezičnost kao polazište jezičkog miješanja. On navodi modu i jaču izražajnost posuđenica kao bitne elemente jezičkog miješanja, zaključujući naposljetku da "nema kulturnog jezika bez stranih elemenata"⁵ koji "odražavaju dio povijesti jednog naroda i njegova jezika"⁶.

Lingvisti su podijeljeni u stavovima prema pojmovima jezičkog miješanja i jezičkog posuđivanja. Pitanje koje se postavlja jeste da li se između ova dva pojma može staviti znak jednakosti. Koliko god se lingvisti razilazili u svojim stavovima prema ovim pojmovima, svi se slažu da se tu zapravo radi o procesu u kome jedan jezik preuzima određene riječi ili konstrukcije drugog jezika. Rezultati tog procesa najvidljiviji su u leksici jednog jezika.

Čini se da je Karl-Heinz Schönfelder ponudio najprihvatljivije objašnjenje pojmova jezičkog miješanja i posuđivanja. On smatra da nesuglasice proizilaze iz različitih poimanja samog pojma jezika, te zbog posmatranja problema isključivo sa aspekta leksike. Prema Schönfelderu "miješanje jezika nastaje jednostavnim ili obostranim utjecajem dvaju ili više jezika koji ili nisu uopće srodni ili doduše pripadaju istoj jezičnoj porodici, ali su se tako različito razvili da se moraju posebno učiti"⁷. Miješanjem jezika ne djeluje se samo na leksički fond jednog jezika nego i na sve ostale aspekte – glasovni, morfološki i sintaksički sistem. O posuđivanju se govori samo u slučajevima kada jedan jezik utječe na drugi samo u oblasti leksike. Na taj način miješanje jezika i jezičko posuđivanje nisu procesi koji se isključuju, samo je miješanje širi pojam i u sebe uključuje posuđivanje kao jedan od svojih aspekata.

⁴ Filipović, 1971:92

⁵ Filipović, 1971:93

⁶ Filipović, 1971:93

⁷ Filipović, 1971:94

Moderni lingvisti, počevši od Sapira i Bloomfielda u potpunosti napuštaju pojam miješanja jezika i predlažu samo pojam posuđivanja.

1.3. Bilingvizam i jezička interferencija

Ranije je rečeno da je nužno da se jezici nađu u kontaktu da bi došlo do razmjene njihovih jezičkih materijala i da bi se neki elementi jednog jezika počeli upotrebljavati u kontekstu drugog jezika. Mjesto kontakta dva jezika najčešće je govornik koji poznaje oba jezika i koji se naziva bilingvni govornik. Ti govornici su oni koji stranu riječ ili model strane konstrukcije unose u svoj maternji jezik. Nakon prilagođavanja maternjem jeziku posuđenica se spontano širi i na ostale govornike koji ne poznaju strani jezik iz koga je posuđenica stigla.

Bilingvizam se spominje krajem 19. stoljeća kao jedan od preduvjeta za lingvističko posuđivanje. Smatra se da je lingvističko posuđivanje usko povezano sa analizom procesa koji se dešavaju u bilingvnim govornicima. Martinet zastupa stajalište da se lingvistička interferencija javlja kod velikog broja bilingvnih govornika, i to na svim jezičkim nivoima. S druge strane, Havránek smatra da bilingvizam nije nužni uvjet za jezičko posuđivanje nego samo specifičan slučaj jezičkog kontakta. Za njega je individualni bilingvizam uska pojava koja ne može igrati ulogu u razvoju jezika kao kolektivne pojave. On navodi i primjer funkcionalnog bilingvizma, gdje govornici upotrebljavaju terminologiju stranog jezika ne znajući taj strani jezik (za primjer uzima zagrebačke zanatlije koji koriste njemačku terminologiju). Ipak ta njegova tvrdnja nije baš na čvrstim temeljima, jer postojao je kontakt u prošlosti i zasigurno je bilo bilingvnih zanatlija koji su u svoj jezik unijeli stranu terminologiju. Do danas su se ti termini toliko ustalili da ih bez problema, kao domaće, mogu upotrebljavati i oni koji ne govore njemački jezik.

Lingvisti koji proučavaju jezike u kontaktu i jezičko posuđivanje navode tri bitna elementa od kojih treba krenuti u istraživanju⁸:

1. Jezici su u kontaktu (dodiru) kad ih naizmjenično upotrebljava isti govornik ili govornici. Takav je govornik mjesto dodira.

⁸ Filipović, 1971:97

2. Govornika koji izmjenično upotrebljava dva jezika zovemo bilingvom, a tu pojavu bilingvizmom.
3. Posljedicu te pojave da jedan govornik upotrebljava više od jednog jezika nazvat ćemo interferencijom.

Pod pojmom interferencije najčešće se podrazumijeva "utjecaj jednog jezika na drugi u uslovima njihovog međusobnog kontakta"⁹. Rudolf Filipović pod lingvističkom interferencijom podrazumijeva pojavu koja nastupa kada govornik, koji pored maternjeg jezika govori još jedan strani jezik, ne uspijeva držati ta dva jezika odvojeno. Kao rezultat jezičke interferencije javljaju se devijacije od norme i na jezičkom i na govornom planu. Interferencija može biti spontana i svjesna, namjerna i slučajna, individualna i arealna. Može imati više oblika, kao što su "strani akcent, jezično miješanje, neidiomatsko izražavanje, posuđenice, kalkovi, semantičko posuđivanje, itd"¹⁰. Budući da zalazi u svaki dio jezičke realizacije, govori se o više tipova, i to o "fonetskoj (ortoepskoj), ortografskoj, gramatičkoj, leksičko-semantičkoj i sintaksičkoj interferenciji"¹¹.

1.4. Jezički purizam

Kada se govori o lingvističkom posuđivanju, mišljenja lingvista su podijeljena. Na jednoj strani su oni koji smatraju da je takva jezička interakcija neminovna i nerijetko neophodna, posebno kada se radi o kulturnom i tehnološkom napretku. Oni nisu protivnici lingvističkog posuđivanja, ali naglašavaju da treba biti oprezan. Ne bi se smjele posuđivati riječi i konstrukcije drugih jezika na račun vlastitih koje dobro funkcioniraju i ne trebaju zamjenu. To je, naravno, često neizbježno, pa se primaju riječi i konstrukcije koje ugrožavaju egzistenciju već postojećih ili dovode do devijacija od postojeće norme. S druge strane su "jezički čistunci" koji smatraju da bi jezik trebao ostati onakav kakav jeste i ne podlijezati bilo kakvim utjecajima, pogotovo stranim, jer mu oni mogu samo naštetiti i dovesti do nelogičnosti. Zastupnici ovakvog mišljenja u literaturi su poznati kao puristi. Purističkih pokreta bilo je u svim evropskim jezicima, ali im je sudbina bila različita.

⁹ Tanović – Šehović, 2004:4

¹⁰ Filipović, 1971:104

¹¹ Tanović – Šehović, 2004: 4-5

Površno razmatranje purizma dovodi do zaključka da se radi samo o "osjetljivosti koja izbjegava riječi tuđega podrijetla"¹². Tako se purizam ocjenjuje kao jezička isključivost i zatvorenost za međujezičku povezanost i interakciju. Međutim, kako ističe Radoslav Katičić, zanemaruje se stanovište da je jezik po svojoj naravi purističan i stoga " zahtijeva, naime, da se govoreći njime služimo izražajnim sredstvima koja mu pripadaju i koja su u njemu sadržana"¹³. To je purizam kakav zahtijeva sam jezik po svojoj prirodi. Međutim, puristi ne poštuju prirodnu purističnu narav samog jezika. Kod njih se radi o "svjesnu odabiru koji na određen način sužava kriterije za pripadnost izražajnih sredstava kojemu jeziku"¹⁴. Nenad Vuković¹⁵ ističe da takav purizam predstavlja pretjeranu formu kulture jezika pri kojoj se zanemaruje elastičnost jezika, njegova širina, razvoj i potreba stalnog obogaćivanja. Tako oni osporavaju egzistenciju nekim jezičkim konstrukcijama koje su u jeziku općeprihvaćene i razumljive svim njegovim govornicima bez dvosmislenosti, pravdajući to jezičkom nelogičnošću (npr. Ko je na telefonu?). Međutim, logika tu nema presudan značaj, jer je "jezik kao sredstvo komunikacije u okviru jedne zajednice ovjerio sve svoje modele"¹⁶, tako da se oni mogu upotrebljavati bez posljedica koje bi dovele do nesporazumijevanja.

I Dalibor Brozović¹⁷ ističe da svaki standardni jezik ustvari nastaje procesima koji su idejno i psihički opterećeni postupcima koji bi se mogli nazvati purističnim, mada se tako ne imenuju. On ističe da je za purizam bitna " apriorna predodžba o poželjnom i nepoželjnome, agresivna nekritičnost u težnjama da se ostvari taj ideal jezika i nepoštivanje stilističkih i funkcionalnih kriterija u vrednovanju pojedinih elemenata supstancije"¹⁸. U zavisnosti od shvaćanja šta je zapravo jezički poželjno, a šta nije, razlikuju se različiti tipovi purizma.

Neosporno je da "briga o jeziku mora da postoji jer se jezik mora kolektivno njegovati, usmjeravati, čistiti, obogaćivati, braniti od onoga što može da naruši njegov izvorni sklad, njegovu specifičnost, njegovu specifičnu magiju. (...), ali brigu *bržiti* treba

¹² Katičić, 1992:55

¹³ Katičić, 1992:56

¹⁴ Katičić, 1992:56

¹⁵ Vuković, 1979:52

¹⁶ Baotić, 1979:77-78

¹⁷ Brozović, 1970:49

¹⁸ Brozović, 1970:49

s mjerom"¹⁹. O jeziku, dakle, moramo brinuti, ali ne trebamo ga tom brigom sputavati u njegovom prirodnom razvoju.

Nenad Vuković navodi da su se u toku pretjeranog nastojanja da se jezik održi čistim i da ne prima strane riječi, izraze i konstrukcije, te da se strogo pridržava krutih gramatičkih pravila izdvojile tri vrste purizma²⁰:

1. *nacionalistički* – njegov cilj nije samo odbrana jezika od novih stranih utjecaja nego i zamjenjivanje svega što je nekad primljeno iz stranih jezika, bez obzira na (ne)moguću zamjenu;
2. *tradicionalistički* – njegovi zastupnici plaše se svakog odstupanja od teško stvorene linije i strogo se drže tradicije, naglašavajući da se ne treba mnogo baviti jezikom, jer se tako koči njegov razvoj;
3. *elitarni* – bio prisutan u Francuskoj za vrijeme dvorskog plemstva koje je imalo svoje jezičke uzuse.

Koliko god naponi i namjere purista bili dobronamjerni, čine malo dobra samome jeziku, sputavajući ga u njegovom razvoju. Trebamo imati na umu da je, kako kaže Midhat Ridanović²¹, *jezik sam sebi čuvar*, jer u njemu djeluje princip homeostatičke ravnoteže, koji mu omogućava da se sam regulira tokom promjena koje ga zadese, što potvrđuje činjenica da ne postoji jezik koji se pod utjecajem promjena *pokvario* toliko da se njegovi govornici nisu više mogli sporazumijevati.

2. O GERMANSKIM UTJECAJIMA U BOSANSKOM JEZIKU

Jezik je društvena pojava i kao takav podložan je društvenim promjenama koje se u njemu mogu odraziti na različite načine. Najvidljivije se društvene pojave ogledaju u leksici jednog jezika. Miješanje kultura, tehnološki napredak, razvoj različitih zanimanja i sl. zahtijevaju i nove riječi. One se mogu dobiti na više načina – posuđivanjem istih iz jezika u kojima već postoje, stvaranjem potpuno novih riječi ili promjenom značenja postojećih riječi. Ukoliko se radi o promjenama koje dolaze pod utjecajem drugih kultura onda se najčešće takve riječi preuzimaju iz tih kultura zajedno sa promjenama koje u njima imenuju. Često se dešava da posuđenica potisne iz upotrebe domaću riječ. Koliko god se to

¹⁹ Vuković, 1979:47

²⁰ Vuković, 1979:48-52

²¹ Ridanović, 1981:725

nama činilo negativnim i paradoksalnim, istinito je "da se gubljenjem nekih riječi iz svakodnevne upotrebe, u stvari, ne gubi nego – dobija! Jer te se riječi ne gube iz jezika već samo prelaze u *stilsku rezervu*."²²

Kada se govori o germanskim utjecajima u bosanskom jeziku, neophodno je vratiti se u prošlost kada je Bosna i Hercegovina bila u sastavu Austro-Ugarske carevine u kojoj je njemački jezik bio službeni jezik. Bosanskohercegovačko stanovništvo školovalo se po njemačkim nastavnim planovima i programima i na taj način postajalo bilingvno. Također je bila dostupna literatura na njemačkom jeziku, što je još više doprinosilo razvoju bilingvne situacije. Upravo taj obrazovani bilingvni sloj domaćeg stanovništva unio je u materenji jezik germanske riječi i konstrukcije. Ako se vratimo i malo bliže u prošlost, ukazat će nam se još jedan period jačeg germanskog utjecaja na naš jezik. U toku rata u BiH veliki broj ljudi odselio je u evropske zemlje, gdje je bio prisiljen uklopiti se u tamošnji način života, što je zahtijevalo i poznavanje njemačkog jezika. Tako su se ponovo obrazovali bilingvni govornici koji su u svoj jezik počeli unositi novije germanizme. Vidi se da je germanizacija u Bosni i Hercegovini bila i još uvijek je jaka. Ona se ogleda na različitim jezičkim nivoima, a najvidljivija je na leksičkom i stilističkom planu.

2.1. Leksički utjecaji

U leksičkom fondu bosanskog jezika vlada šarolikost kada je u pitanju etimologija riječi zastupljenih u njemu. Ima tu riječi iz orijentalnih i evropskih jezika. Sve one došle su direktno ili putem nekog jezika posrednika u naš jezik, gdje su stekle svoje mjesto u leksičkom fondu. Govoreći o riječima evropskog porijekla, tj. o evropeizmima, najčešće se misli na anglizme, germanizme i romanizme. Pod germanizmima se podrazumijevaju riječi koje su u naš jezik došle iz njemačkog jezika. One često i svojim fonetskim izgledom, a nerijetko i akcentom, ukazuju na svoje porijeklo.

Budući da posuđenice u jednom jeziku odražavaju kulturne i društvene promjene vremena u kome su nastale, tako i proučavanje germanizama može pokazati koje su oblasti društvenog i kulturnog života bile posebno zahvaćene germanizacijom. Stariji germanizmi, oni iz perioda austrougarske vladavine, ukazuju da "još nema

²² Šipka, 1979:33

prodora tehnike i tehničkih dostignuća. Prima se nešto iz administracije i vojničkog života i trgovine."²³ S druge strane, germanizmi novijeg porijekla (i ostali evropeizmi uopće) ukazuju na različite naučne i tehnološke napretke u svim oblastima života.

U nastavku slijedi popis nekih germanizama koji su zabilježeni u različitim rječnicima našeg jezičkog područja²⁴.

ablendati (abblenden) – podesiti jačinu svjetlosti na farovima

aktentašna (die Aktentasche) – torba za spine

anlaser (anlassen, der Anlasser) – elektromotor, pokretač u motornim kolima

bager (der Bagger) – vozilo ili plovilo za raščišćavanje i iskopavanje

beamter (der Beamte) – činovnik

bedinerica, bedinerka (die Bedienerin) – spremačica, dvorkinja

bina (die Bühne) – pozornica

blenda (die Blende) – otvor fotografskog aparata

blickrig (der Blitzkrieg) – munjeviti rat

bomba (die Bombe) – čelično tijelo napunjeno eksplozivnom tvari

cigla (der Ziegel) – opeka

cilj (das Ziel) – oino što se želi postići, čemu se teži

cirkl (der Zirkel) – šestar

col (der Zoll) – mjera za dužinu (26 mm)

cušpajz (zu+die Speise/speisen) – varivo

cvancig (zwanzig) – srebreći novac

cviker (das Zwicker) – naočale

dampfër (der Dampfer) – parobrod

deka (die Decke) – pokrivač od vune, ćebe

dekorirati (dekoriieren) – ukrasti; odlikovati oredenom

dina (die Düne) – pješćani brežuljak

dreksler (der Drechsler) – strugar, tokar

driker (der Drücker) – kvaka; sitno metalno dugme

drukovati (drucken) – štampati

ementaler (der Emmentaler) – čuveni švajcarski sir u velikim kolutovima

fah (das Fach) – uža struka, specijalnost

falš (falsch) – krivotvoren, pogrešan

falta (die Falte) – nabor izveden u kroju odjeće

farba (die Farbe) – boja

²³ Peco, 1987:63

²⁴ Germanizmi su dati abecednim redom. Uz njih se u zagradama nalazi njemački oblik riječi koji je bio model za nastanak germanizma – replike, te njihovo značenje u našem jeziku.

fascikl (der Faszikel) – kartonska ili tvrda omotnica u koju se
 ulažu spisi
 feder (die Feder) – opruga
 feldmaršal (der Feldmarschal) – najviši vojnički čin u nekim
 vojskama
 feler (der Fehler) – greška
 felga (die Felge) – kotač automobila, metalno kolo bez gume
 fen (der Fön) – aparat za sušenje kose; suh i topao proljetni vjetar
 u Alpama
 ferije (die Ferien) – duži školski raspust
 flaša (die Flasche) – boca
 fleka (der Fleck) – mrlja
 frišak (frisch) – svjež
 fruštuk (das Frühstück) – doručak
 fuga (die Fuge) – spoj između elemenata konstrukcije
 fusnota (die Fussnote) – podnožna napomena, bilješka
 galopirati (galoppieren) – brzo trčanje konja punim korakom
 gelender (das Geländer) – ograda stubišta ili balkona za
 pridržavanje
 gemišt (das Gemisch) – smjesa; bijelo vino sa gaziranom vodom
 generalštab (der General+der Stab) – najviše zapovjedništvo jedne
 vojske
 glancati (glänzen) – davati sjaj, laštiti
 glazura (die Glasur) – sloj stisnutog šećera na voću ili kolačima;
 sjaj, blještavilo
 groš (der Groschen) – novac različite vrijednosti
 grunt (der Grund) – posjed
 gustirati (gustieren) – kušati; uživati u jelu
 hamburger (der Hamburger) – sendvič od posebnog peciva i
 odreska od mljevenog mesa
 hauba (die Haube) – poklopac motora automobila; metalna kapa za
 sušenje kose
 juvelir (der Juwelier) – draguljar
 kanta (die Kanne) – veća limena ili plastična posuda
 kič (der Kitsch) – neukusno djelo
 kiosk (der Kiosk) – kućica za prodavanje neke robe
 klofer (der Klopfer) – naprava za isprašivanje tepiha
 kofer (der Koffer) – kovčeg
 korpa (der Korb) – košara
 kragna (der Kragen) – okovratnik
 krah (der Krach) – slom, bankrot, katastrofa
 kugla (die Kugel) – tijelo u matematici; zrno vatrenog oružja
 lager (das Lager) – skladište
 lajtmotiv (das Leitmotiv) – osnovni motiv; misao vodilja

lampa (die Lampe) – svjetiljka
 lojtra (die Leiter) – ljestve
 lokna (die Locke) – uvojak kose
 majstor (der Meister) – ima zvanje majstora u nekom zanatu i nadzire skupinu radnika
 mantil (der Mantel) – laganiji kaput za proljeće i jesen
 marš (der Marsch) – ravnomjieran i složen hod organizirane skupine; stupanje
 mesing (das Messing) – legura bakra i cinka
 mošeja (die Moschee) – džamija
 mustra (das Muster) – uzorak tkanine
 naštelati (nachstellen) – namjestiti, podesiti
 nerc (der Nerz) – zvijer iz porodice kuna; krzno te životinje
 oberliht (das Oberlicht) – otvor za puštabje svjetlosti u zatvorene prostorije
 peh (das Pech) – nezgoda, neprimlika
 perec (die Brezel) – pecivo
 plac (der Platz) – mjesto za gradnju; tržnica
 pleh (das Blech) – lim; plitka limena posuda za pečenje
 pudl (der Pudel) – rasa psa, pudlica
 pumpa (die Pumpe) – naprava za crpljenje tekućine; prodajno mjesto goriva
 pupa (die Puppe) – lutka
 pusa (der Kuss) – poljubac
 putar (die Butter) – maslac, puter
 romantik (die Romantik) – romantičar
 sajla (das Seil) – željezno uže
 sala (der Saal) – dvorana
 senf (der Senf) – začim u obliku kreme
 sokna (die Socke) – kratke čarape iznad gležnja
 šaht (der Schacht) – ozidan prostor gdje se nalazi brojilo za mjerenje utroška vode
 šal (der Schal) – dio odjeće za zaštitu vrata
 šalica (die Schalle) – šoljica, manja posuda sa ručkom sa strane iz koje se pije čaj, kahva i sl.
 šalter (der Schalter) – prekidač električne struje; radno mjesto službenika administracije
 šaraf (die Schraube) – zavrtanj
 šatirati (schattieren) – sjenčiti pri crtanju
 šinter (der Schinder) – šintor, onaj koji hvata pse lualice
 šlag (der Schlag) – tučeno slatko vrhnje; srčani udar
 šlampav (schlampig) – neuredan, površan
 šlic (der Schlitz) – prorez na odjeći
 šljaka (die Schlake) – smjesa nastala topljenjem rude

šminka (die Schminke)- sredstvo za uljepšavanje lica
 šmirgl (der Schmirgel) – kristalizirani mineral velike tvrdoće
 šnajder (der Schneider) – krojač
 šnala (die Schnalle) – kopča za dijelove odjeće ili za kosu
 šnicla (das Schnitzel) – odrezak
 špajza (die Speise) – špajz, ostava
 špalir (das Spalier) – dva reda ljudi okrenutih jedan prema drugome između kojih prolazi onaj kome se odaje počast
 španga (die Spange) – kopča za odjeću ili kosu
 špica (die Schpitze) – vrh, šiljak, špic; vrhunac nečega; vrijeme najintenzivnijeg saobraćaja
 šprica (die Spritze) – pribor za ubrizgavanje lijekova
 štab (der Stab) – tijelo koje prikuplja podatke koji pomažu u donošenju odluke
 štafelaj (die Staffelei) – stalak na kojem stoji slika dok slikar radi
 štala (der Stall) – staja
 štancati (stanzen) – proizvoditi nešto u velikoj količini
 štand (der Stand) – mjesto za prodaju ili poslovne dogovore
 štimung (die Stimmung) – ugođaj
 štof (der Stoff) – tkanina; građa, materijal za stvaranje naučnih ili umjetničkih djela
 štopati (stoppen) – mjeriti vrijeme; krpiti
 štos (der Stoss) – dosjetka, podvala; udarac; gomila, hrpa
 štreber (der Streber) – onaj koji uči bez razumijevanja i dodvoravanjem teži dobrom uspjehu
 štrik (der Strick) – konopac, uže
 štrudl (der Strudel) – savijača
 šund (der Schund) – štivo bez vrijednosti
 šunka (der Schinken) – dimljeni, kuhani ili sušeni but
 šupa (der Schuppen) – spremište napravljeno od dasaka za smještaj drva, uglja, alata i sl.
 šuster (der Schuster) – obućar
 tanz (der Tanz) – ples
 tapecirati (tapezieren) – obložiti sobne zidove tapetama
 taster (die Taste) – dirka, tipkalo
 tašna (die Tasche) – tašna
 tepih (der Teppich) – prostirka za pod, sag
 ter-papir (das Teerpapier) – krovni papir natopljen terom (katranom)
 tipfeler (der Tippfehler) – pogreška u tipkanju, slovna pogreška
 trač (der Tratsch) – sitno ogovaranje
 vafl (die Waffel) – tanko pečeno tijesto s raznim dodacima
 vaga (die Waage) – sprava za mjerenje težine
 vic (der Witz) – šaljiva priča s poentom

zabremzati (bremsen) – zakočiti
ziher (sicher) – pouzdano, sigurno
žaga (die Säge) – pila

Kako se može vidjeti iz pregleda navedenih primjera, veliki broj germanizama u bosanskom jeziku preuzet je oblički iz njemačkog jezika uz manje ortografske korekcije. Riječi su u najvećem broju slučajeva zadržale značenje koje su imale i u njemačkom jeziku, a nekima je značenjsko polje prošireno, pa su dobile i neka nova značenja.

Ima germanizama koji nisu preuzeti izvorno oblički iz njemačkog jezika, nego su nastali prema tvorbenim modelima njemačkog jezika. Općepoznata je činjenica da se u njemačkom jeziku cijele fraze mogu izraziti jednom složenom riječju. U našem jeziku takve se fraze ne mogu prevesti kao jedna riječ. Prema takvim tvorbenim uzorcima nastali su neki germanizmi u našem jeziku.

dvopek : der Zweiback (zwei + backen)
kamenorez : der Steinschnitt (der Stein + der Schnitt)
vatrostalan : feuerfest (das Feuer + fest)
vodopad : der Wasserfall (das Wasser + fallen)
zlatorez : der Goldschnitt (das Gold + der Schnitt)

Kada su se primljeni germanizmi prilagodili sistemu bosanskog jezika, aktivirale su se njihove tvorbene mogućnosti. Tako su se prema primljenim germanskim riječima izvodile nove vrste riječi.

cigla (der Ziegel) – ciglana, ciglar, ciglast
farba (die Farbe) – farbati
flaša (die Flasche) – flaširati
fuga (die Fuge) – fugirati
grunt (der grund) – gruntovnica, gruntovničar
kugla (die Kugel) – kuglač, kuglana, kuglični
štopati (stoppen) – štoperica
tanc (der Tanz) – tancati, tancmajstor
ziher (sicher) – ziheraš, ziherica

2.2. Sintaksički utjecaji

Drugo važno polje germanskih utjecaja na bosanski jezik vezano je za oblast sintakse. "Obrazovani sloj domaćega stanovništva unosi u sintaksu maternjeg jezika tuđe modele, naročito u oblasti rekcije i frazeologije."²⁵ Mnoge od tih

²⁵ Dabić, 1984:165

konstrukcija su nepravilne u bosanskom jeziku, jer se kose sa sintaksičkim pravilima našeg jezika. Ipak, one egzistiraju i sve se više šire, pa se čini da je samo pitanje vremena kada će potisnuti ispravne konstrukcije umjesto kojih se koriste. Slijede neki od takvih primjera²⁶.

cijelo vrijeme : die ganze Zeit – sve vrijeme

sa i bez prijatelja : mit und ohne Freunde – sa prijateljima i bez njih

Koliko je staro dijete? : Wie alt ist das Kind? – Koliko je djetetu godina?

obučen je u jaknu : er ist im Jacke bekleidet – ima na sebi jaknu
tablete za glavobolju – Tabletten für Kopfschmerzen – tablete protiv glavobolje

voziti se s autom : mit dem Auto fahren – voziti se autom

danas ima rođendan : heute hat sie Geburtstag – danas joj je rođendan.

raditi kolače : die Kuchen machen – praviti kolače

koristila sam priliku : ich habe die Gelegenheit ausgenützt. – koristila sam se prilikom

oženiti djevojku : ein Mädchen heiraten – oženiti se djevojkom

pišem za tebe : ich schreibe für dich – pišem tebi

imam moju kartu : ich habe meine Karte – imam svoju kartu

iz ljubavi : aus der Liebe – od/zbog ljubavi

rođak od mog tate : Verwandte von meinem Vater – rođak mog tate

ići kod tetke : zu der Tante gehen – ići tetki

Nepravilnost navedenih konstrukcija u bosanskom jeziku vjerovatno proizilazi iz nepodudaranja gramatičkih sistema njemačkog i bosanskog jezika. To potvrđuje ranije pomenuta činjenica da jezici mogu biti miješani u leksici, ali ne i u gramatici. Jedan jezik može primiti strane konstrukcije i one mogu ovjeriti svoje prisustvo u tom jeziku, ali to ne znači da će se promijeniti gramatička pravila koja su već utvrđena u jeziku primaocu.

ZAKLJUČAK

Lingvističko posuđivanje je pojava koja zahvata gotovo sve jezike svijeta. Dugo vremena posuđivanju stranih elemenata iz

²⁶ U navedenim primjerima na prvom mjestu stoji konstrukcija koja je nastala prema germanskoj konstrukciji (na drugom mjestu), a na kraju je navedena konstrukcija koja je ispravna.

jednog jezika u drugi nije posvećivana dovoljna pažnja, ali danas ova pojava plijeni potrebnu pažnju.

Proces lingvističkog posuđivanja započinje primanjem stranog jezičkog materijala (konstrukcija, riječi, fraza). Taj se materijal dalje prilagođava sistemu jezika primaoca, ali nerijetko zadržava i elemente sistema jezika iz koga je došao. Da bi došlo do posuđivanja riječi, nužan je kontakt jezika, koji se najčešće ostvaruje u govorniku koji poznaje i govori oba jezika – bilingvni govornik. Takvi govornici teško uspijevaju držati ta dva jezika odvojeno, pa dolazi do jezičke interferencije koja za posljedicu ima upravo posuđenice.

Osim čisto lingvističke strane problema posuđivanja neophodno je razmotriti i nelingvističke faktore, od kojih su najvažniji socijalni, društveni i kulturni. Kada dvije različite kulture dođu u kontakt, onda se i njihovi jezici nađu u kontaktu i dolazi do miješanja. Tako se u svom historijskom razvoju Bosna i Hercegovina našla u sastavu Austro-Ugarske carevine i došlo je do miješanja kultura, običaja i, naravno, jezika.

Posuđenice u jednom jeziku ne treba smatrati neprijateljima. To ne znači da ih trebamo uvijek i bez izuzetka prihvatati na račun domaćih riječi i konstrukcija. Sve što se radi s mjerom dobro je – tako trebamo voditi i računa o jeziku, ne sputavati ga u njegovom prirodnom razvoju. Kada njegov razvoj znači primanje nekih novih, tuđih riječi i konstrukcija, primimo ih ako nema boljeg rješenja i pustimo da ovjere svoje prisustvo u jeziku. Samo tako će postati ravnopravni članovi njegovog sistema.

LITERATURA

Knjige

- Brozović, Dalibor (1970) *Standardni jezik*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Filipović, Rudolf (1971) *Kontakti jezika u teoriji i praksi*, Školska knjiga, Zagreb.
- Katičić, Radoslav (1992) *Novi jezikoslovni ogledi*, Školska knjiga, Zagreb.
- Peco, Asim (1969) *Jezik naš svagdašnji*, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo.
- Peco, Asim (1987) *Iz jezičke teorije i prakse*, Naučna knjiga, Beograd.

- Šipka, Milan (1975) *Jezički savjetnik*, Svjetlost, Sarajevo.
- Tanović, Ilijaš – Šehović, Amela (2004) *Negativan uticaj stranih jezika na maternji jezik (posljedice jezičke interferencije u jeziku povratnika iz zemalja prijema)*, Svjetlost, Sarajevo.

Tekstovi

- Baotić, Josip (1979) "Logika bez presudnog značaja". U: *Naš jezik u praksi*, priručnici 2, str. 77- 80, Sarajevo.
- Dabić, Bogdan (1979) "Teorijski pristup izučavanju evropeizama u slovenskim jezicima". U: *Pregled*, LXXIX, str. 329-342, Sarajevo.
- Dabić, Bogdan (1984) "Njemački elementi u srpskohrvatskom književnom jeziku". U: *Pregled*, LXXIV, str. 163-176, Sarajevo.
- Riđanović, Midhat (1981) "Jezik je sam sebi čuvar–princip homeostatičke ravnoteže". U: *Pregled*, LXXI, str. 725-735, Sarajevo.
- Šipka, Milan (1979) "Život i sudbina riječi". U: *Naš jezik u praksi*, priručnici 2, str. 31-34, Sarajevo.
- Vuković, Nenad (1979) "Jezičko čišćenje". U: *Naš jezik u praksi*, priručnici 2, str. 47-52, Sarajevo.

Rječnici

- Anić, Vladimir (1991) *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi liber, Zagreb.
- Grosswörterbuch Deutsch als Fremdsprache*, Langenscheidt KG, Berlin und München, 2003.
- Klaić, Bratoljub (1978) *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod MH, Zagreb.
- Neues grosses Wörterbuch*, Buch und Zeit Verlagsgesellschaft, mbH, Köln, 2004.
- Njemačko-bosanski i bosansko-njemački rječnik*, Svjetlost, Sarajevo, 1996.
- Rečnik srpskohrvatskoga jezika*, knj. I-VI, MS i MH, Novi Sad – Zagreb, 1967.
- Simeon, Rikard (1969) *Enciklopedijski rječnik lingvističkih pojmova*, MH, Zagreb.
- Vujaklija, Milan (1980) *Leksikon stranih reči i izraza*, Prosveta, Beograd.

Web stranice

bs.wikipedia.org

ec.europa.eu/education

host.sezampro.yu/jezikdanas/2-97

ABSTRACT

Today in all modern European languages in usage are words and construction which are not domestic in origin. Smaller languages are more influenced by foreign words because of their openness to bigger and more dominant languages and their cultures. So the language borrowing is frequent, especially in domain of lexica, because with accepting of foreign customs and especially with technological development the usage of the words that describes that new phenomenon's is spreading and like that they become internationalisms because they are used in all world's languages. Borrowed words should not be considered as enemies. But that does not mean that we always and without exception need to apply them on cost of domestic words and constructions. Everything that we doing with proportion are good – and that is the way we should take care of language, not hold him down in his natural development. When his development means accepting some new, else's words and constructions, we should accept them, if there is no better solution, and let them to certify their presence in language. That is the only way they will become equal members of his system. If we observe Bosnian language and his language material, we will establish that high percent goes on “non-Bosnian” language elements. Those are the elements that by time entered in Bosnian language from other languages, adapting on his language system. Most of those foreign elements adapted so good and become so frequent so that is hard to recognize them as foreign elements. Only linguists with very intense sense for language are able to recognize those elements.